ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീലക്ഷ്മീകുമാരതാതാചാർയകൃതിഷു

॥ ശ്രീഹനുമദ്വിംശതിഃ ॥

with

word-by-word meaning (padārtha),

word separation (padacchēda), prose order (anvaya),

glossed translation (padamālā) and summary (bhāvārtha)

by

Sunder Kidāmbi

Prepared with the gracious blessings of

all my ācāryas, elders and well-wishers

Introduction
(upōdghāta)

The *Śrī Hanumad Viṃśati* is a *stōtra* of twenty verses, with three more at the end, composed by the renowned *ācārya Śrī Lakṣmīkumāra Tātācārya*, also called *Tāta Mahādēśika*, in praise of *Śrī Hanumān*. This *ācārya* built a great temple tank near *Kāñcīpuram*, on the road to Vandavasi, and the tank was named after him *Lakṣmī Saras* or *Tāta Samudra*, "the ocean of *Tāta*." The small village there is now called *Aiyyaṅgār Kuḷam*, "the tank of the *Aiyyaṅgār*," and the *Hanumān* who stands on its bank became known as *Taṭāka Āñjanēya*, "*Āñjanēya* of the tank."

Tradition tells how all this came to be. The *ācārya*, carrying a great deal of gold, was once passing with his disciples through the place that is now *Aiyyaṅgār Kuḷam* when a group of robbers surrounded them. He prayed to the Lord, and *Āñjanēya* appeared with a large army of monkeys and drove the robbers away. It was in gratitude for this rescue that the *ācārya* dug the tank on that very spot, built a shrine for *Āñjanēya* on its bank, and composed this *stōtra*. To this day, once a year, *Śrī Rāmacandra* is brought from His temple two miles away to the shrine of *Sañjīvi Rāya*, as *Hanumān* of *Lakṣmī Saras* is called there, for a sacred bath (*tirumañjanam*) performed by the *ācārya*'s descendants.

Devotees of this shrine hold that this *Āñjanēya*, who grants every wish of those who come to him, is a form into which the Lord has entered with His own power (*anupravēśa*), and that he carries the radiance (*tējas*) of *Śrī Vāsudēva*. Verses 18 to 20 of the *stōtra* express this belief. They also hold that to surrender at the feet of this *Āñjanēya* is like surrendering at the *pādukā* of *Śrī Rāma*, as verse 17 also says.

The first twenty verses praise *Hanumān* and the Lord who rides on his shoulders. Again and again, the poet compares this shrine with great holy places such as *Tirumalā*, the Ocean of Milk and the *Ananta Saras* of *Kāñcīpuram*, and finds the Lord kinder here. At *Tirumalā*, he says, the Lord rewards each person accord-

ing to his deeds, but here He grants every wish (verse 3). In the Ocean of Milk He sleeps, but here He keeps awake (verse 8). Verse 21 tells of the fruit of reciting the *stōtra* (*phalaśruti*), and verses 22 and 23 praise the shrine, called *Kalyāṇakōṭi*. Throughout the *stōtra*, the poet plays on his own name. The tank bears the names of *Lakṣmī* (*Ramā*, *Indirā*, *Kamalā* and *Śrī*), and its builder is "the son of *Lakṣmī*" (*Lakṣmīkumāra*), so all who come here are the children of the Goddess, and the Lord protects them for her sake.

Śrī Lakṣmīkumāra Tātācārya lived in the sixteenth century. He was born in Kumbakonam, on the day of the star *Anurādhā*, in the month of *Kārttika*. He was the foster son, and the disciple, of *Pañcamatabhañjana Tāta Dēśika*. His family traced its descent from *Śrīśailapūrṇa* (Periya Tirumalai Nambi), the uncle of *Rāmānuja*, and verse 5 recalls *Śrīśailapūrṇa*'s service to the Lord at *Tirumalā*. Living at Chandragiri, the *ācārya* served the Vijayanagara kings as their royal preceptor (*rājaguru*) and chief minister. He was also the administrator of the temple of *Śrī Varadarāja* at *Kāñcīpuram*. In troubled times, he protected many temples, and he founded some five hundred *agrahāra*s, cattle shelters and schools. He bore the title *Kōṭikanyādāna*. His wife, *Kamalā Ammaṅgār*, was his partner in all his service to the Lord. To this day, the images of the couple are worshipped beside the shrine of *Svāmī Dēśika*, in the temple of *Varadarāja* at *Kāñcīpuram*, and also at *Śrī Raṅgam*.

Among his works are the *Nigama Parimala Niganṭu*, the *Lakṣmī Niyuta*, the *Pārijātāpaharaṇa* and this *stōtra*. The *stōtra* was first printed in 1948–49, in the oriental research journal of the University of Madras.

The verses in this *stōtra* are in many metres: *pañcacāmara* (verses 1 and 21), *aupacchandasika* (2, 11), *vasantatilakā* (3, 4, 5, 7, 16), *vaṃśastha* (6), *gīti*, a form of the *āryā* (8, 9, 12), *anuṣṭubh* (10, 23), *puṣpitāgrā* (13), *upajāti* (14, 15, 19, 20, 22), *śālinī* (17) and *rathōddhatā* (18).

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

॥ ശ്രീഹനുമദ്വിംശതിഃ ॥

ഗുണാഭിരാമമിന്ദിരാകുമാരതാതവാരിധി-
പ്രസിദ്ധിമദ്രമാതടാകതീരസീമ്നി മാരുതിം ।
മുദാധിരുഹ്യ മാധവോ വൃഷാചലസ്ഥലാദപി
പ്രകൽപതേ നികാമമത്ര പാലനായ ദേഹിനാം ॥ **1** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ഗുണ-അഭിരാമം ഇന്ദിരാ-കുമാര-താത-വാരിധി-
പ്രസിദ്ധിമത്-രമാ-തടാക-തീര-സീമ്നി മാരുതിം ।
മുദാ അധിരുഹ്യ മാധവഃ വൃഷാചല-സ്ഥലാത് അപി
പ്രകൽപതേ നികാമം അത്ര പാലനായ ദേഹിനാം ॥

Prose Order (*anvaya*)

മാധവഃ, ഇന്ദിരാ-കുമാര-താത-വാരിധി-പ്രസിദ്ധിമത്-രമാ-തടാക-തീര-സീമ്നി ഗുണ-അഭിരാമം മാരുതിം മുദാ അധിരുഹ്യ, അത്ര ദേഹിനാം പാലനായ വൃഷാചല-സ്ഥലാത് അപി നികാമം പ്രകൽപതേ ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
മാധവഃ	*Mādhava*, the Lord of *Lakṣmī*
ഇന്ദിരാ-കുമാര-താത-വാരിധി-പ്രസിദ്ധിമത്-രമാ-തടാക-തീര-സീമ്നി	on the edge of the bank of the tank of *Ramā* (*Lakṣmī*), famous as the "ocean of *Indirākumāra Tāta*"
ഗുണ-അഭിരാമം	charming for his virtues
മാരുതിം	*Māruti* (*Hanumān*)

Word	Meaning
മുദാ	joyfully
അധിരുഹ്യ	having mounted
അത്ര	here
ദേഹിനാം	of embodied beings
പാലനായ	for the protection
വൃഷാചല-സ്ഥലാത്	than at ***Vṛṣācala*** (***Tirumalā***)
അപി	even
നികാമം	more gladly
പ്രകൽപതേ	sets Himself (to the task)

Glossed Translation (*padamālā*)

On the edge of the bank of ***Ramā***'s tank, which is famous as the "ocean of ***Indirākumāra Tāta***" (ഇന്ദിരാ-കുമാര-താത-വാരിധി-പ്രസിദ്ധിമത്-രമാ-തടാക-തീര-സീമ്നി), stands ***Māruti*** (മാരുതിം), charming for his virtues (ഗുണ-അഭിരാമം). ***Mādhava*** (മാധവഃ) joyfully (മുദാ) mounts (അധിരുഹ്യ) him, and here (അത്ര) He sets Himself (പ്രകൽപതേ) to protect (പാലനായ) all embodied beings (ദേഹിനാം), more gladly (നികാമം) than even (അപി) at ***Vṛṣācala*** (വൃഷാചല-സ്ഥലാത്).

Summary (*bhāvārtha*)

Hanumān, charming for his virtues, stands on the bank of ***Lakṣmī***'s tank, which is famous as the "ocean of ***Indirākumāra Tāta***" after its builder, the poet himself. The Lord ***Mādhava*** of ***Tirumalā*** has joyfully mounted him, and here He protects all beings even more gladly than on His own hill of ***Vṛṣācala***.

****

അധിരുഹ്യ രഘൂദ്വഹോ ഹരിം പ്രാ-
ഗരിശിക്ഷാമകൃതാധുനാ തു സോഽയം।
കൃതതാതസമുദ്രതീരകേലിം
തമധിഷ്ഠായ തനോതി ദീനരക്ഷാം ॥ **2** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

അധിരുഹ്യ രഘു-ഉദ്വഹഃ ഹരിം പ്രാക്
അരി-ശിക്ഷാം അകൃത അധുനാ തു സഃ അയം।
കൃത-താത-സമുദ്ര-തീര-കേലിം
തം അധിഷ്ഠായ തനോതി ദീന-രക്ഷാം ॥

Prose Order (*anvaya*)

രഘു-ഉദ്വഹഃ പ്രാക് ഹരിം അധിരുഹ്യ അരി-ശിക്ഷാം അകൃത; അധുനാ തു സഃ അയം കൃത-താത-സമുദ്ര-തീര-കേലിം തം അധിഷ്ഠായ ദീന-രക്ഷാം തനോതി।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
രഘു-ഉദ്വഹഃ	the scion of the ***Raghu***s (***Rāma***)
പ്രാക്	in the past
ഹരിം	the monkey (***Hanumān***)
അധിരുഹ്യ	having mounted
അരി-ശിക്ഷാം	punishment of the enemies
അകൃത	carried out
അധുനാ	now
തു	but
സഃ അയം	that same (Lord)
കൃത-താത-സമുദ്ര-തീര-കേലിം	who sports on the bank of the ***Tāta Samudra***

Word	Meaning
തം	him (*Hanumān*)
അധിഷ്ഠായ	having mounted, seated on
ദീന-രക്ഷാം	protection of the helpless
തനോതി	carries out

Glossed Translation (*padamālā*)

In the past (പ്രാക്), the scion of the ***Raghu***s (രഘു-ഉദ്വഹഃ) mounted (അധിരുഹ്യ) the monkey (ഹരിം) and punished His enemies (അരി-ശിക്ഷാം അകൃത). But (തു) now (അധുനാ) that same Lord (സഃ അയം), seated (അധിഷ്ഠായ) on him (തം) who sports on the bank of the ***Tāta Samudra*** (കൃത-താത-സമുദ്ര-തീര-കേലിം), protects the helpless (ദീന-രക്ഷാം തനോതി).

Summary (*bhāvārtha*)

In His incarnation as ***Rāma***, the Lord rode on ***Hanumān*** and punished His enemies. Now, seated on the same ***Hanumān***, who dwells and sports on the bank of the ***Tāta Samudra***, that same Lord protects the helpless. The mount is the same, and only the work has changed, from punishing to protecting.

****

കർമാനുരുധ്യ വൃഷഭൂഭൃതി യഃ കരോതി
നൃണാം ഹിതാനി സ തു തന്നിരപേക്ഷ ഏവ ।
യത്സർവമിഷ്ടമിഹ പുഷ്യതി വേങ്കടേശ-
സ്തദ്വൈഭവം കില രമാത്മജതാതസിന്ധോഃ ॥ **3** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

കർമ അനുരുധ്യ വൃഷ-ഭൂഭൃതി യഃ കരോതി
നൃണാം ഹിതാനി സഃ തു തത്-നിരപേക്ഷഃ ഏവ ।

യത് സർവം ഇഷ്ടം ഇഹ പുഷ്യതി വേങ്കടേശഃ
തത് വൈഭവം കില രമാ-ആത്മജ-താത-സിന്ധോഃ ॥

Prose Order (*anvaya*)

യഃ വൃഷ-ഭൂഭൃതി കർമ അനുരുധ്യ നൃണാം ഹിതാനി കരോതി, സഃ വേങ്കടേശഃ ഇഹ തു തത്-നിരപേക്ഷഃ ഏവ സർവം ഇഷ്ടം പുഷ്യതി (ഇതി) യത്, തത് രമാ-ആത്മജ-താത-സിന്ധോഃ വൈഭവം കില ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
യഃ	He who
വൃഷ-ഭൂഭൃതി	on the *Vṛṣa* hill (*Tirumalā*)
കർമ	(their) deeds
അനുരുധ്യ	in keeping with
നൃണാം	to people
ഹിതാനി	what is due to them
കരോതി	gives
സഃ	that
വേങ്കടേശഃ	Lord *Vēṅkaṭēśa*
ഇഹ	here
തു	but
തത്-നിരപേക്ഷഃ	without regard to those (deeds)
ഏവ	indeed
സർവം	every
ഇഷ്ടം	wish
പുഷ്യതി	fulfils
(ഇതി)	thus (implied)

Word	Meaning
യത്	the fact that
തത്	that
രമാ-ആത്മജ-താത-സിന്ധോഃ	of the ocean of ***Tāta***, the son of ***Ramā***
വൈഭവം	the glory
കില	surely

Glossed Translation (*padamālā*)

He who (യഃ) on the ***Vṛṣa*** hill (വൃഷ-ഭൂഭൃതി) gives (കരോതി) people (നൃണാം) what is due to them (ഹിതാനി) in keeping with (അനുരുധ്യ) their deeds (കർമ) is that (സഃ) same Lord ***Vēṅkaṭēśa*** (വേങ്കടേശഃ) who here (ഇഹ), however (തു), fulfils (പുഷ്യതി) every (സർവം) wish (ഇഷ്ടം) without any regard to those deeds (തത്-നിരപേക്ഷഃ ഏവ). That (ഇതി യത്) is (തത്) surely (കില) the glory (വൈഭവം) of the ocean of ***Tāta***, the son of ***Ramā*** (രമാ-ആത്മജ-താത-സിന്ധോഃ).

Summary (*bhāvārtha*)

On the ***Vṛṣa*** hill, Lord ***Vēṅkaṭēśa*** gives people what is due to them according to their deeds. Here, the same Lord sets their deeds aside and fulfils every wish. That He does so is surely the glory of this tank, the ocean of ***Tāta***, the son of ***Ramā*** (the poet himself).

****

ക്രീഡാസരഃ കിമപി താതസമുദ്രനാമ
ലക്ഷ്മ്യാഃ പ്രസന്നലഘുശീതലമർപയന്ത്യാഃ।
അൻയദ്വിധേയമനവേക്ഷ്യ സുതാനമുഷ്യാഃ
പ്രീത്യൈ മുരാരിരവതി പ്ലവഗാധിരൂഢഃ ॥ **4** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ക്രീഡാ-സരഃ കിം-അപി താത-സമുദ്ര-നാമ
ലക്ഷ്മ്യാഃ പ്രസന്ന-ലഘു-ശീതലം അർപയന്ത്യാഃ ।
അൻയത് വിധേയം അനവേക്ഷ്യ സുതാൻ അമുഷ്യാഃ
പ്രീത്യൈ മുരാരിഃ അവതി പ്ലവഗ-അധിരൂഢഃ ॥

Prose Order (*anvaya*)

പ്ലവഗ-അധിരൂഢഃ മുരാരിഃ, പ്രസന്ന-ലഘു-ശീതലം താത-സമുദ്ര-നാമ കിം-അപി ക്രീഡാ-സരഃ അർപയന്ത്യാഃ ലക്ഷ്മ്യാഃ പ്രീത്യൈ, അൻയത് വിധേയം അനവേക്ഷ്യ, അമുഷ്യാഃ സുതാൻ അവതി ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
പ്ലവഗ-അധിരൂഢഃ	mounted on the monkey (***Hanumān***)
മുരാരിഃ	***Murāri***, the slayer of ***Mura***
പ്രസന്ന-ലഘു-ശീതലം	clear, light and cool
താത-സമുദ്ര-നാമ	named ***Tāta Samudra***
കിം-അപി	wonderful
ക്രീഡാ-സരഃ	pleasure-lake
അർപയന്ത്യാഃ	who offers (Him)
ലക്ഷ്മ്യാഃ	of ***Lakṣmī***
പ്രീത്യൈ	for the pleasure
അൻയത്	any other
വിധേയം	thing to be done (in return)
അനവേക്ഷ്യ	without looking for
അമുഷ്യാഃ	her
സുതാൻ	children
അവതി	protects

Glossed Translation (*padamālā*)

For the pleasure (പ്രീത്യൈ) of ***Lakṣmī*** (ലക്ഷ്മ്യാഃ), who offers (അർപയന്ത്യാഃ) the Lord a wonderful (കിം-അപി) pleasure-lake (ക്രീഡാ-സരഃ) named ***Tāta Samudra*** (താത-സമുദ്ര-നാമ), whose water is clear, light and cool (പ്രസന്ന-ലഘു-ശീതലം), ***Murāri*** (മുരാരിഃ), mounted on the monkey (പ്ലവഗ-അധിരൂഢഃ), protects (അവതി) her (അമുഷ്യാഃ) children (സുതാൻ), without looking for (അനവേക്ഷ്യ) anything else (അൻയത്) to be done (വിധേയം).

Summary (*bhāvārtha*)

Lakṣmī offers the Lord, for His pleasure, a wonderful lake, the ***Tāta Samudra***, whose water is clear, light and cool. To please her, the Lord, mounted on ***Hanumān***, protects her children here, who include both the poet, ***Lakṣmī***'s own son, and all who come to the tank. Since her offering is enough for Him, He looks for nothing else from her children.

****

ശ്രീശൈലപൂർണമവതി സ്മ ഘടാംബുഹൃഷ്ടോ
യഃ പൂർവമഞ്ജനഗിരൗ സ പുമാനിദാനീം ।
സ്ഥിത്വാ സമീരഭുവി പാതി രമാകുമാര-
താതാംബുരാശിമുദിതോ ജനമൈന്ദിരേയം ॥ **5** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ശ്രീശൈല-പൂർണം അവതി സ്മ ഘട-അംബു-ഹൃഷ്ടഃ
യഃ പൂർവം അഞ്ജന-ഗിരൗ സഃ പുമാൻ ഇദാനീം ।
സ്ഥിത്വാ സമീര-ഭുവി പാതി രമാ-കുമാര-
താത-അംബുരാശി-മുദിതഃ ജനം ഐന്ദിരേയം ॥

Prose Order (*anvaya*)

യഃ പൂർവം അഞ്ജന-ഗിരൗ ഘട-അംബു-ഹൃഷ്ടഃ ശ്രീശൈല-പൂർണം അവതി സ്മ, സഃ പുമാൻ ഇദാനീം രമാ-കുമാര-താത-അംബുരാശി-മുദിതഃ സമീര-ഭുവി സ്ഥിത്വാ ഐന്ദിരേയം ജനം പാതി ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
യഃ	He who
പൂർവം	formerly
അഞ്ജന-ഗിരൗ	on the ***Añjana*** hill (***Tirumalā***)
ഘട-അംബു-ഹൃഷ്ടഃ	pleased with the water in a pot
ശ്രീശൈല-പൂർണം	***Śrīśailapūrṇa*** (Periya Tirumalai Nambi)
അവതി സ്മ	blessed
സഃ	that
പുമാൻ	Supreme Person
ഇദാനീം	now
രമാ-കുമാര-താത-അംബുരാശി-മുദിതഃ	delighted by the ocean of ***Ramākumāra Tāta***
സമീര-ഭുവി	on the son of the Wind (***Hanumān***)
സ്ഥിത്വാ	standing
ഐന്ദിരേയം	who are the children of ***Indirā*** (***Lakṣmī***)
ജനം	the people
പാതി	protects

Glossed Translation (*padamālā*)

The One who (യഃ) once (പൂർവം) blessed (അവതി സ്മ) ***Śrīśailapūrṇa*** (ശ്രീശൈല-പൂർണം) on the ***Añjana*** hill (അഞ്ജന-ഗിരൗ), being pleased with the water he brought Him in a pot (ഘട-അംബു-ഹൃഷ്ടഃ), is now (ഇദാനീം) delighted

by the ocean of ***Ramākumāra Tāta*** (രമാ-കുമാര-താത-അംബുരാശി-മുദിതഃ). That (സഃ) Supreme Person (പുമാൻ) stands (സ്ഥിത്വാ) on the son of the Wind (സമീര-ഭുവി) and protects (പാതി) the people (ജനം) who are the children of ***Indirā*** (ഐന്ദിരേയം).

Summary (*bhāvārtha*)

At ***Tirumalā***, on the ***Añjana*** hill, ***Śrīśailapūrṇa*** used to bring the Lord a pot of water every day, and the Lord was so pleased with this offering that He blessed him. Now the same Lord delights in a whole ocean, the ***Tāta Samudra*** that ***Ramākumāra Tāta*** built for Him. Standing on ***Hanumān***, He protects the children of ***Lakṣmī***.

Notes (*ṭippaṇī*)

Śrīśailapūrṇa, known in Tamil as Periya Tirumalai Nambi, was the maternal uncle of ***Rāmānuja***. Every day, he carried water from the ***Ākāśa Gaṅgā*** for the Lord's bath at ***Tirumalā***. The story goes that, one day, the Lord came to him as a small boy and asked for a drink from the pot. When Nambi refused, because the water was meant for the Lord's bath, the boy playfully pierced the pot with a stone, drank the water that flowed out, and ran away. It was the Lord's loving game with His devotee: He wanted to taste the water that Nambi carried for Him with such devotion. In His affection, the Lord called Nambi "***tāta***" (grandfather), and the ***Tātācārya*** family, to which the poet belongs, takes its name from this.

****

ഹരിഃ പുരാ മാമധിരുഹ്യ ദാരുണം
ചകാര കർമേതി സമീരജൻമനഃ।
ശുചം നിരാകർതുമിവാശ്രിതഃ സ തം
ശുഭം നൃണാം സൗതി രമാസരസ്തടേ ॥ **6** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ഹരിഃ പുരാ മാം അധിരുഹ്യ ദാരുണം
ചകാര കർമ ഇതി സമീര-ജൻമനഃ ।
ശുചം നിരാകർതും ഇവ ആശ്രിതഃ സഃ തം
ശുഭം നൃണാം സൗതി രമാ-സരഃ-തടേ ॥

Prose Order (*anvaya*)

"ഹരിഃ പുരാ മാം അധിരുഹ്യ ദാരുണം കർമ ചകാര" ഇതി സമീര-ജൻമനഃ ശുചം നിരാകർതും ഇവ സഃ തം ആശ്രിതഃ രമാ-സരഃ-തടേ നൃണാം ശുഭം സൗതി ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
ഹരിഃ	the Lord
പുരാ	long ago
മാം	me
അധിരുഹ്യ	having mounted
ദാരുണം	a dreadful
കർമ	deed
ചകാര	did
ഇതി	at the thought
സമീര-ജൻമനഃ	of the son of the Wind (*Hanumān*)
ശുചം	the grief
നിരാകർതും	to remove
ഇവ	as if
സഃ	He
തം	him (*Hanumān*)
ആശ്രിതഃ	having mounted

Word	Meaning
രമാ-സരഃ-തടേ	on the bank of the lake of ***Ramā***
നൃണാം	for people
ശുഭം	good
സൗതി	brings about

Glossed Translation (*padamālā*)

The son of the Wind (സമീര-ജൻമനഃ) feels grief (ശുചം) at the thought (ഇതി) "Long ago (പുരാ) the Lord (ഹരിഃ) mounted (അധിരുഹ്യ) me (മാം) and did (ചകാര) a dreadful (ദാരുണം) deed (കർമ)." As if (ഇവ) to remove (നിരാകർതും) that grief He (സഃ) has mounted (ആശ്രിതഃ) him (***Hanumān***) (തം) once again and brings about (സൗതി) good (ശുഭം) for people (നൃണാം) on the bank of the lake of ***Ramā*** (രമാ-സരഃ-തടേ).

Summary (*bhāvārtha*)

In His incarnation as ***Rāma***, the Lord rode on ***Hanumān***'s shoulders in the war at ***Laṅkā*** and destroyed the demons. The tender-hearted ***Hanumān*** grieves at the thought that he carried his Lord into a dreadful deed. As if to take away ***Hanumān***'s grief, the Lord has mounted him once again and now does only good to people on the bank of the lake of ***Ramā***.

****

ശൗരേ രമാതനയതാതസമുദ്രതീരേ
ഭാവസ്തടാദപി ഭവാത്മജപുഷ്കരിണ്യാഃ।
സന്തൻവതേ ഹി പുരുഷാഃ സമദർശിനോഽപി
പ്രായേണ സൂനുഷു നിജേഷ്വപി പക്ഷപാതം ॥ 7 ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ശൗരേഃ രമാ-തനയ-താത-സമുദ്ര-തീരേ
ഭാവഃ തടാത് അപി ഭവ-ആത്മജ-പുഷ്കരിണ്യാഃ ।
സന്തൻവതേ ഹി പുരുഷാഃ സമ-ദർശിനഃ അപി
പ്രായേണ സൂനുഷു നിജേഷു അപി പക്ഷ-പാതം ॥

Prose Order (*anvaya*)

ശൗരേഃ ഭാവഃ ഭവ-ആത്മജ-പുഷ്കരിണ്യാഃ തടാത് അപി രമാ-തനയ-താത-സമുദ്ര-തീരേ (അധികഃ); ഹി സമ-ദർശിനഃ അപി പുരുഷാഃ പ്രായേണ നിജേഷു സൂനുഷു അപി പക്ഷ-പാതം സന്തൻവതേ ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
ശൗരേഃ	of *Śauri* (the Lord)
ഭാവഃ	the fondness
ഭവ-ആത്മജ-പുഷ്കരിണ്യാഃ	of the tank of the son of *Bhava* (the *Svāmī Puṣkariṇī*)
തടാത്	than for the bank
അപി	even
രമാ-തനയ-താത-സമുദ്ര-തീരേ	for the bank of the ocean of *Tāta*, the son of *Ramā*
(അധികഃ)	is greater (implied)
ഹി	for
സമ-ദർശിനഃ	who look on all impartially
അപി	even
പുരുഷാഃ	people
പ്രായേണ	as a rule
നിജേഷു	their own

Word	Meaning
സൂനുഷു	towards children
അപി	indeed
പക്ഷ-പാതം	partiality
സന്തൻവതേ	show

Glossed Translation (*padamālā*)

The Lord's (ശൗരേഃ) fondness (ഭാവഃ) for the bank of the ocean of ***Tāta***, the son of ***Ramā*** (രമാ-തനയ-താത-സമുദ്ര-തീരേ), is greater (അധികഃ) even (അപി) than His fondness for the bank (തടാത്) of the tank of the son of ***Bhava*** (ഭവ-ആത്മജ-പുഷ്കരിൺയാഃ). For (ഹി), as a rule (പ്രായേണ), even (അപി) people (പുരുഷാഃ) who look on all impartially (സമ-ദർശിനഃ) show (സന്തൻവതേ) partiality (പക്ഷ-പാതം) towards their own (നിജേഷു അപി) children (സൂനുഷു).

Summary (*bhāvārtha*)

On the Lord's own hill lies the ***Svāmī Puṣkariṇī***, the tank of ***Svāmī*** (***Skanda***), the son of ***Śiva*** (***Bhava***). Yet the Lord is fonder of the bank of the ocean of ***Tāta***. ***Tāta*** is the son of ***Ramā***, the Lord's own consort, and so, in a sense, he is the Lord's own child. As a rule, even impartial people are partial to their own children.

****

ശ്ലാഘ്യതരക്ഷീരാബ്ധി-
ശ്രീതാതസമുദ്രയോരിയാൻഭേദഃ ।
നിദ്രാതി തത്ര നിത്യം
ശ്രീപതിരനുകൂലമത്ര ജാഗർതി ॥ **8** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ശ്ലാഘ്യതര-ക്ഷീര-അബ്ധി-
ശ്രീ-താത-സമുദ്രയോഃ ഇയാൻ ഭേദഃ ।
നിദ്രാതി തത്ര നിത്യം
ശ്രീ-പതിഃ അനുകൂലം അത്ര ജാഗർതി ॥

Prose Order (*anvaya*)

ശ്ലാഘ്യതര-ക്ഷീര-അബ്ധി-ശ്രീ-താത-സമുദ്രയോഃ ഇയാൻ ഭേദഃ; തത്ര ശ്രീ-പതിഃ നിത്യം നിദ്രാതി, അത്ര അനുകൂലം ജാഗർതി ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
ശ്ലാഘ്യതര-ക്ഷീര-അബ്ധി-ശ്രീ-താത-സമുദ്രയോഃ	between the Ocean of Milk and the holy ***Tāta Samudra***, both highly praiseworthy
ഇയാൻ	just this
ഭേദഃ	difference
തത്ര	there (in the Ocean of Milk)
ശ്രീ-പതിഃ	the Lord of *Śrī*
നിത്യം	always
നിദ്രാതി	sleeps
അത്ര	here
അനുകൂലം	graciously, for the good of His devotees
ജാഗർതി	keeps awake

Glossed Translation (*padamālā*)

Between the Ocean of Milk and the holy ***Tāta Samudra***, both highly praiseworthy (ശ്ലാഘ്യതര-ക്ഷീര-അബ്ധി-ശ്രീ-താത-സമുദ്രയോഃ), the difference (ഭേദഃ) is just this (ഇയാൻ): there (in the Ocean of Milk) (തത്ര) the Lord of *Śrī* (ശ്രീ-പതിഃ)

always (നിത്യം) sleeps (നിദ്രാതി), but here (അത്ര) He keeps awake (ജാഗർതി) graciously for the good of His devotees (അനുകൂലം).

Summary (*bhāvārtha*)

The Ocean of Milk and the holy ***Tāta Samudra*** are both highly praiseworthy, and just one thing sets them apart. In the Ocean of Milk the Lord of ***Śrī*** is always asleep, but here at the ***Tāta Samudra*** He stays wide awake, watching over His devotees with loving care.

****

ഫണിസരസീതടഭാഗാ-
ദധികോ ലക്ഷ്മീസരസ്തടാഭോഗഃ।
ഗജവരദഃ കില തസ്മിൻ
ക്രീഡതി ഹരിരത്ര സർവവരദായീ ॥ **9** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ഫണി-സരസീ-തട-ഭാഗാത്
അധികഃ ലക്ഷ്മീ-സരഃ-തട-ആഭോഗഃ।
ഗജ-വരദഃ കില തസ്മിൻ
ക്രീഡതി ഹരിഃ അത്ര സർവ-വര-ദായീ ॥

Prose Order (*anvaya*)

ലക്ഷ്മീ-സരഃ-തട-ആഭോഗഃ ഫണി-സരസീ-തട-ഭാഗാത് അധികഃ; തസ്മിൻ ഗജ-വരദഃ കില ക്രീഡതി, അത്ര ഹരിഃ സർവ-വര-ദായീ (ഭാതി)।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
ലക്ഷ്മീ-സരഃ-തട-ആഭോഗഃ	the glory (literally, the wide sweep) of the bank of the ***Lakṣmī Saras***

Word	Meaning
ഫണി-സരസീ-തട-ഭാഗാത്	that of the bank of the serpent's lake (the *Ananta Saras*)
അധികഃ	surpasses
തസ്മിൻ	there
ഗജ-വരദഃ	the giver of a boon to the elephant
കില	as is well known
ക്രീഡതി	is at play
അത്ര	here
ഹരിഃ	the Lord
സർവ-വര-ദായീ	(as) the giver of every boon
(ഭാതി)	shines (implied)

Glossed Translation (*padamālā*)

The glory of the bank of the ***Lakṣmī Saras*** (ലക്ഷ്മീ-സരഃ-തട-ആഭോഗഃ) surpasses (അധികഃ) that of the bank of the serpent's lake (the ***Ananta Saras***) (ഫണി-സരസീ-തട-ഭാഗാത്). There (തസ്മിൻ), as is well known (കില), the giver of a boon to the elephant (ഗജ-വരദഃ) is at play (ക്രീഡതി), but here (അത്ര) the Lord (ഹരിഃ) shines (ഭാതി) as the giver of every boon (സർവ-വര-ദായീ).

Summary (*bhāvārtha*)

The bank of the ***Lakṣmī Saras*** surpasses in glory the bank of the serpent's lake, the ***Ananta Saras*** at the temple of ***Varadarāja*** in ***Kāñcīpuram***. There, the Lord, as ***Gajavarada***, who once gave a boon to the elephant, is at play. Here at the ***Lakṣmī Saras***, He is ***sarvavaradāyī***, a word that can be read in two ways: the giver of every boon (***sarvavara-dāyī***) and the giver of boons to all (***sarva-varadāyī***).

Either way, the contrast is plain. There He gave one boon to one elephant, but here He gives every boon, and to everyone.

****

രാമചന്ദ്രോദയാരംഭേ യസ്സുവേലാതിവർതനം।
ചക്രേ സമുദ്രസ്തം വന്ദേ ശ്രീസരസ്തീരപാവനിം ॥ **10** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

രാമചന്ദ്ര-ഉദയ-ആരംഭേ യഃ സു-വേലാ-അതിവർതനം।
ചക്രേ സമുദ്രഃ തം വന്ദേ ശ്രീ-സരഃ-തീര-പാവനിം ॥

Prose Order (*anvaya*)

യഃ സമുദ്രഃ (ഇവ) രാമചന്ദ്ര-ഉദയ-ആരംഭേ സു-വേലാ-അതിവർതനം ചക്രേ, തം ശ്രീ-സരഃ-തീര-പാവനിം വന്ദേ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
യഃ	he who
സമുദ്രഃ	the ocean
(ഇവ)	like (implied)
രാമചന്ദ്ര-ഉദയ-ആരംഭേ	when ***Rāmacandra*** (the moon) began to rise
സു-വേലാ-അതിവർതനം	going beyond (Mount) ***Suvēla***; rising over the shore
ചക്രേ	did, made
തം	him
ശ്രീ-സരഃ-തീര-പാവനിം	the son of the Wind on the bank of the ***Śrī Saras***
വന്ദേ	I salute

Glossed Translation (*padamālā*)

Like (ഇവ) the ocean (സമുദ്രഃ) rising over its shore at moonrise, he (***Hanumān***) (യഃ) went beyond Mount ***Suvēla*** (സു-വേലാ-അതിവർതനം ചക്രേ) when ***Rāmacandra*** began to rise (രാമചന്ദ്ര-ഉദയ-ആരംഭേ). I salute (വന്ദേ) him (തം), the son of the Wind on the bank of the ***Śrī Saras*** (ശ്രീ-സരഃ-തീര-പാവനിം).

Summary (*bhāvārtha*)

The verse compares ***Hanumān*** to the ocean, and two of its words can be read in two ways. Read for the ocean, ***rāmacandra*** is the lovely moon (***rāma***, lovely, and ***candra***, the moon), and ***suvēlātivartana*** is rising well over the shore (***su***, well, and ***vēlā***, the shore). The ocean rises well over its shore when the lovely moon begins to rise. Alternatively, read for ***Hanumān***, ***rāmacandra*** is ***Śrī Rāma***, and ***suvēlātivartana*** is going beyond Mount ***Suvēla***. In the same way, ***Hanumān*** went beyond Mount ***Suvēla*** when ***Śrī Rāmacandra*** began His rise. I salute that same ***Hanumān***, who now stands on the bank of the ***Śrī Saras***.

****

തടസീമനി താതസിന്ധുബന്ധോ-
രമിതം ക്രീഡതി ഭാഗ്യമഞ്ജനായാഃ।
അകരോത്സഹസാ യദക്ഷശിക്ഷാം
നിയമേനൈവ നിജേന ബാഹുധാമ്നാ ॥ **11** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

തട-സീമനി താത-സിന്ധു-ബന്ധോഃ
അമിതം ക്രീഡതി ഭാഗ്യം അഞ്ജനായാഃ।
അകരോത് സഹസാ യത് അക്ഷ-ശിക്ഷാം
നിയമേന ഏവ നിജേന ബാഹു-ധാമ്നാ ॥

Prose Order (*anvaya*)

താത-സിന്ധു-ബന്ധോഃ തട-സീമനി അഞ്ജനായാഃ അമിതം ഭാഗ്യം ക്രീഡതി, യത് നിജേന ബാഹു-ധാമ്നാ ഏവ നിയമേന സഹസാ അക്ഷ-ശിക്ഷാം അകരോത് ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
താത-സിന്ധു-ബന്ധോഃ	of the ocean-like (tank) of ***Tāta***
തട-സീമനി	at the edge of the bank
അഞ്ജനായാഃ	of ***Añjanā***
അമിതം	boundless
ഭാഗ്യം	good fortune (***Hanumān***)
ക്രീഡതി	sports
യത്	who
നിജേന	by his own
ബാഹു-ധാമ്നാ	strength of arm
ഏവ	alone
നിയമേന	surely
സഹസാ	swiftly
അക്ഷ-ശിക്ഷാം	the punishment of ***Akṣa***
അകരോത്	carried out

Glossed Translation (*padamālā*)

At the edge of the bank (തട-സീമനി) of ***Tāta***'s ocean-like tank (താത-സിന്ധു-ബന്ധോഃ) sports (ക്രീഡതി) ***Hanumān***, the boundless (അമിതം) good fortune (ഭാഗ്യം) of ***Añjanā*** (അഞ്ജനായാഃ), who (യത്), by his own (നിജേന) strength of arm (ബാഹു-ധാമ്നാ) alone (ഏവ), surely (നിയമേന) and swiftly (സഹസാ) carried out (അകരോത്) the punishment of ***Akṣa*** (അക്ഷ-ശിക്ഷാം).

Summary (*bhāvārtha*)

Hanumān, the boundless good fortune of ***Añjanā***, sports on the bank of ***Tāta***'s ocean-like tank. It was he who once, by the strength of his own arms alone, swiftly punished ***Akṣa***, the son of ***Rāvaṇa***.

****

നമത രമാകമലാകരലഹരീപരിവാഹസരണിവാസ്തവ്യം ।
ഹരിസാർവഭൗമമാനതഭരണോദ്യതശൗരിഭാരധൗരേയം ॥ **12** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

നമത രമാ-കമല-ആകര-ലഹരീ-പരിവാഹ-സരണി-വാസ്തവ്യം ।
ഹരി-സാർവഭൗമം ആനത-ഭരണ-ഉദ്യത-ശൗരി-ഭാര-ധൗരേയം ॥

Prose Order (*anvaya*)

രമാ-കമല-ആകര-ലഹരീ-പരിവാഹ-സരണി-വാസ്തവ്യം ആനത-ഭരണ-ഉദ്യത-ശൗരി-ഭാര-ധൗരേയം ഹരി-സാർവഭൗമം നമത ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
രമാ-കമല-ആകര-ലഹരീ-പരിവാഹ-സരണി-വാസ്തവ്യം	who dwells by the channel where the waves of ***Ramā***'s lotus-pond flow out
ആനത-ഭരണ-ഉദ്യത-ശൗരി-ഭാര-ധൗരേയം	the foremost bearer of the Lord who is ever intent on supporting those who bow to Him
ഹരി-സാർവഭൗമം	the sovereign among the monkeys
നമത	bow to

Glossed Translation (*padamālā*)

Bow (നമത) to the sovereign among the monkeys (***Hanumān***) (ഹരി-സാർവഭൗമം). He dwells by the channel where the waves of ***Ramā***'s lotus-pond

flow out (രമാ-കമല-ആകര-ലഹരീ-പരിവാഹ-സരണി-വാസ്തവ്യം), and he is the foremost bearer of the Lord who is ever intent on supporting those who bow to Him (ആനത-ഭരണ-ഉദ്യത-ശൗരി-ഭാര-ധൗരേയം).

Summary (*bhāvārtha*)

Bow to ***Hanumān***, the sovereign among the monkeys. He dwells where the waves of ***Ramā***'s lotus-pond flow out, and he is the foremost bearer of the Lord. The Lord whom he carries is always ready to support those who bow to Him.

****

നിജതനുകനകാദ്രിമേത്യ നാഥേ
വിഹരതി വൽലഭയാ സമം പ്രഹൃഷ്ടേ।
ഹരിരവതി ജഗന്തി താതസിന്ധോ-
രധിതടമാത്മസുഭൃത്യതാനുരൂപം ॥ **13** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

നിജ-തനു-കനക-അദ്രിം ഏത്യ നാഥേ
വിഹരതി വൽലഭയാ സമം പ്രഹൃഷ്ടേ।
ഹരിഃ അവതി ജഗന്തി താത-സിന്ധോഃ
അധിതടം ആത്മ-സുഭൃത്യതാ-അനുരൂപം ॥

Prose Order (*anvaya*)

പ്രഹൃഷ്ടേ നാഥേ വൽലഭയാ സമം നിജ-തനു-കനക-അദ്രിം ഏത്യ വിഹരതി (സതി), ഹരിഃ താത-സിന്ധോഃ അധിതടം ആത്മ-സുഭൃത്യതാ-അനുരൂപം ജഗന്തി അവതി।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
പ്രഹൃഷ്ടേ	delighted
നാഥേ	while the Lord

Word	Meaning
വൽലഭയാ	His beloved
സമം	with
നിജ-തനു-കനക-അദ്രിം	his (*Hanumān*'s) body, a golden mountain
ഏത്യ	having mounted
വിഹരതി	sports
(സതി)	while (implied)
ഹരിഃ	the monkey (*Hanumān*)
താത-സിന്ധോഃ	of the ocean of *Tāta*
അധിതടം	on the bank
ആത്മ-സുഭൃത്യതാ-അനുരൂപം	as befits a true servant
ജഗന്തി	the worlds
അവതി	protects

Glossed Translation (*padamālā*)

While the Lord (നാഥേ) mounts (ഏത്യ) ***Hanumān***'s body, which is like a golden mountain (നിജ-തനു-കനക-അദ്രിം), and sports (വിഹരതി സതി) there in delight (പ്രഹൃഷ്ടേ) with (സമം) His beloved (വൽലഭയാ), the monkey (***Hanumān***) (ഹരിഃ) protects (അവതി) the worlds (ജഗന്തി) on the bank (അധിതടം) of the ocean of ***Tāta*** (താത-സിന്ധോഃ), as befits a true servant (ആത്മ-സുഭൃത്യതാ-അനുരൂപം).

Summary (*bhāvārtha*)

The Lord sits with His beloved on ***Hanumān***, whose body is like a golden mountain, and sports there in delight. Meanwhile, ***Hanumān*** himself stands on the bank of the ocean of ***Tāta*** and protects the worlds, as a true servant should.

****

ചതുർഭുജഃ ശ്രീസരസീഹരീന്ദ്ര-
ഹസ്തേന ദത്തേ വരമാശ്രിതാനാം।
യദർഥിനേ ഭൃത്യമുഖേന ദാനം
പ്രായഃ പ്രഭൂണാം പ്രകൃതിസ്വഭാവഃ ॥ **14** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ചതുർ-ഭുജഃ ശ്രീ-സരസീ-ഹരി-ഇന്ദ്ര-
ഹസ്തേന ദത്തേ വരം ആശ്രിതാനാം।
യത് അർഥിനേ ഭൃത്യ-മുഖേന ദാനം
പ്രായഃ പ്രഭൂണാം പ്രകൃതി-സ്വഭാവഃ ॥

Prose Order (*anvaya*)

ചതുർ-ഭുജഃ ശ്രീ-സരസീ-ഹരി-ഇന്ദ്ര-ഹസ്തേന ആശ്രിതാനാം വരം ദത്തേ; യത് അർഥിനേ ഭൃത്യ-മുഖേന ദാനം, (തത്) പ്രായഃ പ്രഭൂണാം പ്രകൃതി-സ്വഭാവഃ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
ചതുർ-ഭുജഃ	the four-armed Lord
ശ്രീ-സരസീ-ഹരി-ഇന്ദ്ര-ഹസ്തേന	through the hand of the chief among the monkeys at the *Śrī Saras*
ആശ്രിതാനാം	to those who take refuge in Him
വരം	boons
ദത്തേ	gives
യത്	for
അർഥിനേ	to one who asks
ഭൃത്യ-മുഖേന	through a servant
ദാനം	giving
(തത്)	that (implied)

Word	Meaning
പ്രായഃ	as a rule
പ്രഭൂണാം	of great masters
പ്രകൃതി-സ്വഭാവഃ	the very nature

Glossed Translation (*padamālā*)

Through the hand of the chief among the monkeys at the ***Śrī Saras*** (ശ്രീ-സരസീ-ഹരി-ഇന്ദ്ര-ഹസ്തേന), the four-armed Lord (ചതുർ-ഭുജഃ) gives (ദത്തേ) boons (വരം) to those who take refuge in Him (ആശ്രിതാനാം). For (യത്), as a rule (പ്രായഃ), to give (ദാനം) through a servant (ഭൃത്യ-മുഖേന) to one who asks (അർഥിനേ) is (തത്) the very nature (പ്രകൃതി-സ്വഭാവഃ) of great masters (പ്രഭൂണാം).

Summary (*bhāvārtha*)

Through the hand of ***Hanumān***, chief among the monkeys at the ***Śrī Saras***, the four-armed Lord gives boons to His devotees. Is it not, as a rule, the way of great masters to give through their servants?

****

ഇദം പ്രകർഷായ ഹരേർയദാർതാൻ
സംരക്ഷതി ശ്രീസരസീഹനൂമാൻ।
മഹേശ്വരാണാം മഹതേ ഗുണായ
പ്രകൽപതേ ഭൃത്യജനപ്രഭാവഃ ॥ **15** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ഇദം പ്രകർഷായ ഹരേഃ യത് ആർതാൻ
സംരക്ഷതി ശ്രീ-സരസീ-ഹനൂമാൻ।
മഹേശ്വരാണാം മഹതേ ഗുണായ
പ്രകൽപതേ ഭൃത്യ-ജന-പ്രഭാവഃ ॥

Prose Order (*anvaya*)

ശ്രീ-സരസീ-ഹനൂമാൻ ആർതാൻ സംരക്ഷതി (ഇതി) യത്, ഇദം ഹരേഃ പ്രകർഷായ (ഭവതി); (ഹി) ഭൃത്യ-ജന-പ്രഭാവഃ മഹേശ്വരാണാം മഹതേ ഗുണായ പ്രകൽപതേ ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
ശ്രീ-സരസീ-ഹനൂമാൻ	*Hanumān* of the *Śrī Saras*
ആർതാൻ	those in distress
സംരക്ഷതി	protects well
(ഇതി)	thus (implied)
യത്	the fact that
ഇദം	this
ഹരേഃ	of the Lord
പ്രകർഷായ	to the glory
(ഭവതി)	adds (implied)
(ഹി)	for (implied)
ഭൃത്യ-ജന-പ്രഭാവഃ	the power of servants
മഹേശ്വരാണാം	to mighty lords
മഹതേ	great
ഗുണായ	credit
പ്രകൽപതേ	brings

Glossed Translation (*padamālā*)

Hanumān of the *Śrī Saras* (ശ്രീ-സരസീ-ഹനൂമാൻ) protects well (സംരക്ഷതി) those in distress (ആർതാൻ). This (ഇദം ഇതി യത്) adds (ഭവതി) to the glory (പ്രകർഷായ) of the Lord (ഹരേഃ). For (ഹി), the power of servants

(ഭൃത്യ-ജന-പ്രഭാവഃ) brings (പ്രകൽപതേ) great (മഹതേ) credit (ഗുണായ) to mighty lords (മഹേശ്വരാണാം).

Summary (*bhāvārtha*)

Hanumān of the *Śrī Saras* protects those in distress, and this adds to the glory of the Lord. For, whatever power a servant has brings credit to his master. If the servant can do so much, how great the master must be!

****

ശ്രീസൂനുതാതഗുരുസിന്ധുതടാഞ്ജനേയേ
സംപ്രത്യശേഷജനതാവനജാഗരൂകേ ।
ലക്ഷ്മ്യാ ഹരിർവിഹരതേ സതതം യദേഷ
സീതാവിയോഗദിനക്ലൃപ്തതപോവിലാസഃ ॥ **16** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ശ്രീ-സൂനു-താത-ഗുരു-സിന്ധു-തട-ആഞ്ജനേയേ
സമ്പ്രതി അശേഷ-ജനതാ-അവന-ജാഗരൂകേ ।
ലക്ഷ്മ്യാ ഹരിഃ വിഹരതേ സതതം യത് ഏഷഃ
സീതാ-വിയോഗ-ദിന-ക്ലൃപ്ത-തപഃ-വിലാസഃ ॥

Prose Order (*anvaya*)

ശ്രീ-സൂനു-താത-ഗുരു-സിന്ധു-തട-ആഞ്ജനേയേ സമ്പ്രതി അശേഷ-ജനതാ-അവന-ജാഗരൂകേ (സതി), ഹരിഃ ലക്ഷ്മ്യാ സതതം വിഹരതേ (ഇതി) യത്, ഏഷഃ സീതാ-വിയോഗ-ദിന-ക്ലൃപ്ത-തപഃ-വിലാസഃ ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
ശ്രീ-സൂനു-താത-ഗുരു-സിന്ധു-തട-ആഞ്ജനേയേ	while *Āñjanēya*, on the bank of the ocean of *Tāta*, the *ācārya* who is the son of *Śrī*
സമ്പ്രതി	now

Word	Meaning
അശേഷ-ജനതാ-അവന-ജാഗരൂകേ	keeps watch to protect all people
(സതി)	while (implied)
ഹരിഃ	the Lord
ലക്ഷ്മ്യാ	with ***Lakṣmī***
സതതം	always
വിഹരതേ	sports
(ഇതി)	thus (implied)
യത്	the fact that
ഏഷഃ	this
സീതാ-വിയോഗ-ദിന-ക്ലൃപ്ത-തപഃ-വിലാസഃ	(is) the joyful fruit of the penance He underwent in His incarnation as ***Rāma***, in the days of His separation from ***Sītā***

Glossed Translation (*padamālā*)

Now (സമ്പ്രതി), while ***Āñjanēya*** keeps watch to protect all people (അശേഷ-ജനതാ-അവന-ജാഗരൂകേ സതി) on the bank of the ocean of ***Tāta***, the ***ācārya*** who is the son of ***Śrī*** (ശ്രീ-സൂനു-താത-ഗുരു-സിന്ധു-തട-ആഞ്ജനേയേ), the Lord (ഹരിഃ) always (സതതം) sports (വിഹരതേ) with ***Lakṣmī*** (ലക്ഷ്മ്യാ). This (ഇതി യത് ഏഷഃ) is the joyful fruit of the penance He underwent in His incarnation as ***Rāma***, in the days of His separation from ***Sītā*** (സീതാ-വിയോഗ-ദിന-ക്ലൃപ്ത-തപഃ-വിലാസഃ).

Summary (*bhāvārtha*)

Now that ***Āñjanēya*** keeps watch on the bank of the ocean of ***Tāta***, the ***ācārya*** who is the son of ***Śrī***, and protects all people, the Lord sports with ***Lakṣmī*** at all times.

In His incarnation as ***Rāma***, He underwent penance in the days of His separation from ***Sītā***, and this joyful sport with ***Lakṣmī*** is the fruit of that penance.

****

പ്രായസ്തുൽയഃ പാദുകായാമിഹാപി
ന്യാസസ്സീതാനായകാംഘ്രേസ്തഥാപി ।
ധാത്രീരക്ഷാം സാ തതാനേതി കിം വാ
ലോകാൻ പാതി ശ്രീതടാകാഞ്ജനേയഃ ॥ **17** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

പ്രായഃ തുൽയഃ പാദുകായാം ഇഹ അപി
ന്യാസഃ സീതാ-നായക-അംഘ്രേഃ തഥാ അപി ।
ധാത്രീ-രക്ഷാം സാ തതാന ഇതി കിം വാ
ലോകാൻ പാതി ശ്രീ-തടാക-ആഞ്ജനേയഃ ॥

Prose Order (*anvaya*)

സീതാ-നായക-അംഘ്രേഃ ന്യാസഃ പാദുകായാം ഇഹ അപി പ്രായഃ തുൽയഃ; തഥാ അപി സാ ധാത്രീ-രക്ഷാം തതാന ഇതി കിം വാ ശ്രീ-തടാക-ആഞ്ജനേയഃ ലോകാൻ പാതി ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
സീതാ-നായക-അംഘ്രേഃ	of the feet of the Lord of ***Sītā***
ന്യാസഃ	surrender
പാദുകായാം	at the ***pādukās***
ഇഹ	here (to ***Hanumān***)
അപി	and
പ്രായഃ	almost
തുൽയഃ	equal

Word	Meaning
തഥാ അപി	yet
സാ	the *pādukās*
ധാത്രീ-രക്ഷാം	protection of the earth
തതാന	carried out
ഇതി	so
കിം വാ	what wonder is it (that)
ശ്രീ-തടാക-ആഞ്ജനേയഃ	*Āñjanēya* of the holy tank
ലോകാൻ	the worlds
പാതി	protects

Glossed Translation (*padamālā*)

Surrender (ൻയാസഃ) at the ***pādukās*** (പാദുകായാം) of the feet of the Lord of ***Sītā*** (സീതാ-നായക-അംഘ്രേഃ), and (അപി) surrender here (ഇഹ) to ***Hanumān***, are almost (പ്രായഃ) equal (തുൽയഃ). Yet (തഥാ അപി) the ***pādukās*** (സാ) protected the earth (ധാത്രീ-രക്ഷാം തതാന), so (ഇതി) what wonder is it (കിം വാ) that *Āñjanēya* of the holy tank (ശ്രീ-തടാക-ആഞ്ജനേയഃ) protects (പാതി) the worlds (ലോകാൻ)?

Summary (*bhāvārtha*)

To surrender to ***Hanumān*** here is almost the same as surrendering at the ***pādukās*** of ***Śrī Rāma***, the Lord of ***Sītā***. When ***Rāma*** went to the forest, His ***pādukās*** sat on the throne and protected the earth. If the ***pādukās*** could do that, what wonder is it that ***Āñjanēya*** of the holy tank protects all the worlds?

****

ഇന്ദിരാസുഹൃദഭേദഭാവനാ-
സന്തതേരിവ തദാത്മതാം വഹൻ।
തന്തനീതി കമലാസരസ്തടീ-
ഗന്ധവാഹതനയോ ജനാവനം ॥ **18** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ഇന്ദിരാ-സുഹൃത്-അഭേദ-ഭാവനാ-
സന്തതേഃ ഇവ തത്-ആത്മതാം വഹൻ।
തന്തനീതി കമലാ-സരഃ-തടീ-
ഗന്ധവാഹ-തനയഃ ജന-അവനം ॥

Prose Order (*anvaya*)

കമലാ-സരഃ-തടീ-ഗന്ധവാഹ-തനയഃ ഇന്ദിരാ-സുഹൃത്-അഭേദ-ഭാവനാ-സന്തതേഃ ഇവ തത്-ആത്മതാം വഹൻ, ജന-അവനം തന്തനീതി।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
കമലാ-സരഃ-തടീ-ഗന്ധവാഹ-തനയഃ	the son of the Wind on the bank of the lake of *Kamalā* (*Lakṣmī*)
ഇന്ദിരാ-സുഹൃത്-അഭേദ-ഭാവനാ-സന്തതേഃ	from the unbroken meditation on his being no different from the beloved of *Indirā*
ഇവ	as if
തത്-ആത്മതാം	oneness with Him
വഹൻ	bearing
ജന-അവനം	the protection of people
തന്തനീതി	carries on without ceasing

Glossed Translation (*padamālā*)

Bearing (വഹൻ) oneness with the Lord (തത്-ആത്മതാം), as if (ഇവ) from the unbroken meditation on his being no different from the beloved of ***Indirā*** (ഇന്ദിരാ-സുഹൃത്-അഭേദ-ഭാവനാ-സന്തതേഃ), the son of the Wind on the bank of the lake of ***Kamalā*** (കമലാ-സരഃ-തടീ-ഗന്ധവാഹ-തനയഃ) carries on without ceasing (തന്തനീതി) the protection of people (ജന-അവനം).

Summary (*bhāvārtha*)

Hanumān has meditated so constantly on the Lord, the beloved of ***Lakṣmī***, that he seems to have become one with Him. Standing on the bank of the lake of ***Kamalā***, he protects people without ceasing.

****

നാരായണീയേന മഹോഭരേണ
നടത്പ്രകർഷോ ജഗതാം ത്രയാണാം।
കരോതി രക്ഷാം കലശാബ്ധികൻയാ-
സരസ്തടീമാരുതിസാർവഭൗമഃ ॥ **19** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

നാരായണീയേന മഹഃ-ഭരേണ
നടത്-പ്രകർഷഃ ജഗതാം ത്രയാണാം।
കരോതി രക്ഷാം കലശ-അബ്ധി-കൻയാ-
സരഃ-തടീ-മാരുതി-സാർവഭൗമഃ ॥

Prose Order (*anvaya*)

കലശ-അബ്ധി-കൻയാ-സരഃ-തടീ-മാരുതി-സാർവഭൗമഃ നാരായണീയേന മഹഃ-ഭരേണ നടത്-പ്രകർഷഃ ജഗതാം ത്രയാണാം രക്ഷാം കരോതി।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
കലശ-അബ്ധി-കൻയാ-സരഃ-തടീ-മാരുതി-സാർവഭൗമഃ	the sovereign ***Māruti***, on the bank of the lake of the daughter of the Ocean of Milk (***Lakṣmī***)
നാരായണീയേന	of ***Nārāyaṇa***
മഹഃ-ഭരേണ	by the abundant radiance
നടത്-പ്രകർഷഃ	whose greatness dances forth
ജഗതാം	of the worlds
ത്രയാണാം	three
രക്ഷാം	protection
കരോതി	carries out

Glossed Translation (*padamālā*)

The sovereign ***Māruti*** on the bank of the lake of the daughter of the Ocean of Milk (കലശ-അബ്ധി-കൻയാ-സരഃ-തടീ-മാരുതി-സാർവഭൗമഃ), whose greatness dances forth (നടത്-പ്രകർഷഃ), protects (രക്ഷാം കരോതി) the three (ത്രയാണാം) worlds (ജഗതാം) by the abundant radiance (മഹഃ-ഭരേണ) of ***Nārāyaṇa*** (നാരായണീയേന).

Summary (*bhāvārtha*)

On the bank of the lake of ***Lakṣmī***, who rose from the Ocean of Milk, stands the sovereign ***Māruti***, his greatness dancing forth. The radiance of ***Nārāyaṇa*** has entered him in abundance, and by its power he protects the three worlds.

****

കംസാരിതേജോഭരവൈഭവേന
സംസാരിണാമേഷ തനോതി രക്ഷാം।
രമാസരസ്യാം രഘുവീരസേനാ-
നാസീരസീമാഭടസാർവഭൗമഃ ॥ **20** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

കംസ-അരി-തേജഃ-ഭര-വൈഭവേന
സംസാരിണാം ഏഷഃ തനോതി രക്ഷാം।
രമാ-സരസ്യാം രഘു-വീര-സേനാ-
നാസീര-സീമാ-ഭട-സാർവഭൗമഃ ॥

Prose Order (*anvaya*)

രഘു-വീര-സേനാ-നാസീര-സീമാ-ഭട-സാർവഭൗമഃ ഏഷഃ രമാ-സരസ്യാം കംസ-അരി-തേജഃ-ഭര-വൈഭവേന സംസാരിണാം രക്ഷാം തനോതി।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
രഘു-വീര-സേനാ-നാസീര-സീമാ-ഭട-സാർവഭൗമഃ	the sovereign among the warriors at the very front of the army of the hero of the ***Raghu***s
ഏഷഃ	this (***Hanumān***)
രമാ-സരസ്യാം	at the lake of ***Ramā***
കംസ-അരി-തേജഃ-ഭര-വൈഭവേന	by the might of the abundant radiance of the enemy of ***Kaṃsa*** (***Kṛṣṇa***)
സംസാരിണാം	of those bound to the cycle of births
രക്ഷാം	protection
തനോതി	carries out

Glossed Translation (*padamālā*)

By the might of the abundant radiance of the enemy of ***Kaṃsa*** (കംസ-അരി-തേജഃ-ഭര-വൈഭവേന), this (ഏഷഃ) sovereign among the warriors at the very front of the army of the hero of the ***Raghu***s (***Hanumān***) (രഘു-വീര-സേനാ-നാസീര-സീമാ-ഭട-സാർവഭൗമഃ) protects (രക്ഷാം തനോതി) those bound to the cycle of births (സംസാരിണാം) at the lake of ***Ramā*** (രമാ-സരസ്യാം).

Summary (*bhāvārtha*)

Hanumān, the foremost of the warriors at the front of ***Rāma***'s army, now stands at the lake of ***Ramā***. He bears the abundant radiance of ***Kṛṣṇa***, the slayer of ***Kaṃsa***, and by the might of that radiance he protects those who are bound to the cycle of births.

****

ഇതീന്ദിരാതടാകതീരവായുസൂനുവിംശതിം
രമാകുമാരതാതയാർയനിർമിതാം പഠന്തി യേ ।
ധനം യശോ ബലം സുതാനരോഗതായുഷീ സുഖം
ലഭേയുരേവ മാനവാഃ കൃപാഭരാദ്രമാപതേഃ ॥ **21** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ഇതി ഇന്ദിരാ-തടാക-തീര-വായു-സൂനു-വിംശതിം
രമാ-കുമാര-താതയാർയ-നിർമിതാം പഠന്തി യേ ।
ധനം യശഃ ബലം സുതാൻ അരോഗതാ-ആയുഷീ സുഖം
ലഭേയുഃ ഏവ മാനവാഃ കൃപാ-ഭരാത് രമാ-പതേഃ ॥

Prose Order (*anvaya*)

യേ മാനവാഃ രമാ-കുമാര-താതയാർയ-നിർമിതാം ഇതി ഇന്ദിരാ-തടാക-തീര-വായു-സൂനു-വിംശതിം പഠന്തി, രമാ-പതേഃ കൃപാ-ഭരാത് ധനം യശഃ ബലം സുതാൻ അരോഗതാ-ആയുഷീ സുഖം ലഭേയുഃ ഏവ ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
യേ	who
മാനവാഃ	those people
രമാ-കുമാര-താതയാർയ-നിർമിതാം	composed by ***Ramākumāra Tātayārya***, the revered ***ācārya***
ഇതി	these
ഇന്ദിരാ-തടാക-തീര-വായു-സൂനു-വിംശതിം	twenty verses on the son of the Wind on the bank of the tank of ***Indirā***
പഠന്തി	recite
രമാ-പതേഃ	of the Lord of ***Ramā***
കൃപാ-ഭരാത്	through the abundant grace
ധനം	wealth
യശഃ	fame
ബലം	strength
സുതാൻ	children
അരോഗതാ-ആയുഷീ	health and long life
സുഖം	happiness
ലഭേയുഃ	will gain
ഏവ	surely

Glossed Translation (*padamālā*)

Those people (മാനവാഃ) who (യേ) recite (പഠന്തി) these (ഇതി) twenty verses on the son of the Wind on the bank of the tank of ***Indirā*** (ഇന്ദിരാ-തടാക-തീര-വായു-സൂനു-വിംശതിം), composed by ***Ramākumāra Tātayārya***, the revered ***ācārya*** (രമാ-കുമാര-താതയാർയ-നിർമിതാം), will surely (ഏവ) gain (ലഭേയുഃ) wealth (ധനം), fame (യശഃ), strength (ബലം), children (സുതാൻ), health and long life

(അരോഗതാ-ആയുഷീ) and happiness (സുഖം), through the abundant grace (കൃപാ-ഭരാത്) of the Lord of ***Ramā*** (രമാ-പതേഃ).

Summary (*bhāvārtha*)

Those who recite these twenty verses on ***Hanumān*** of the tank of ***Lakṣmī***, composed by ***Ramākumāra Tātayārya***, will surely gain wealth, fame, strength, children, health, long life and happiness through the abundant grace of the Lord of ***Lakṣmī***.

****

യഥാ ഹരിർഭാസുരപുൺയകോട്യാം
യഥാ ച ഗൗരീ വരകാമകോട്യാം।
തഥാ മഹോദാരകുമാരതാത-
കൽയാണകോട്യാം കമലാ സമിന്ധേ ॥ **22** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

യഥാ ഹരിഃ ഭാസുര-പുൺയ-കോട്യാം
യഥാ ച ഗൗരീ വര-കാമ-കോട്യാം।
തഥാ മഹാ-ഉദാര-കുമാര-താത-
കൽയാണ-കോട്യാം കമലാ സമിന്ധേ ॥

Prose Order (*anvaya*)

യഥാ ഹരിഃ ഭാസുര-പുൺയ-കോട്യാം (സമിന്ധേ), യഥാ ച ഗൗരീ വര-കാമ-കോട്യാം (സമിന്ധേ), തഥാ കമലാ മഹാ-ഉദാര-കുമാര-താത-കൽയാണ-കോട്യാം സമിന്ധേ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
യഥാ	just as
ഹരിഃ	the Lord

Word	Meaning
ഭാസുര-പുണ്യ-കോട്യാം	in the radiant *Puṇyakōṭi* (*vimāna*)
യഥാ ച	and just as
ഗൗരീ	*Gaurī*
വര-കാമ-കോട്യാം	in the excellent *Kāmakōṭi*
തഥാ	so
കമലാ	*Kamalā* (*Lakṣmī*)
മഹാ-ഉദാര-കുമാര-താത-കൽയാണ-കോട്യാം	in the *Kalyāṇakōṭi* of the most generous *Kumāra Tāta*
സമിന്ധേ	shines

Glossed Translation (*padamālā*)

Just as (യഥാ) the Lord (ഹരിഃ) shines (സമിന്ധേ) in the radiant *Puṇyakōṭi* (ഭാസുര-പുണ്യ-കോട്യാം), and just as (യഥാ ച) *Gaurī* (ഗൗരീ) shines in the excellent *Kāmakōṭi* (വര-കാമ-കോട്യാം), so (തഥാ) *Kamalā* (കമലാ) shines in the *Kalyāṇakōṭi* of the most generous *Kumāra Tāta* (മഹാ-ഉദാര-കുമാര-താത-കൽയാണ-കോട്യാം).

Summary (*bhāvārtha*)

Just as the Lord, *Śrī Varadarāja*, shines in the radiant *Puṇyakōṭi vimāna* (the tower over the sanctum) at *Kāñcīpuram*, and *Gaurī*, as *Kāmākṣī*, shines in the *Kāmakōṭi vimāna* of the same city, so *Lakṣmī* shines in the *Kalyāṇakōṭi*, the *vimāna* of the temple that the most generous *Kumāra Tāta* built at *Aiyyaṅgār Kuḷam*.

****

കുർവന്തി ബ്രാഹ്മണാനാം തു
കൽയാണശതമൻവഹം।
തസ്മാത്കൽയാണകോടീതി
സത്യനാമാ പ്രകാശതേ ॥ **23** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

കുർവന്തി ബ്രാഹ്മണാനാം തു
കൽയാണ-ശതം അൻവഹം।
തസ്മാത് കൽയാണ-കോടീ ഇതി
സത്യ-നാമാ പ്രകാശതേ ॥

Prose Order (*anvaya*)

(അത്ര) ബ്രാഹ്മണാനാം തു അൻവഹം കൽയാണ-ശതം കുർവന്തി; തസ്മാത് "കൽയാണ-കോടീ" ഇതി സത്യ-നാമാ (ഇയം) പ്രകാശതേ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
(അത്ര)	here (implied)
ബ്രാഹ്മണാനാം	for ***brāhmaṇa***s
തു	indeed
അൻവഹം	every day
കൽയാണ-ശതം	hundreds of auspicious acts
കുർവന്തി	they perform
തസ്മാത്	therefore
കൽയാണ-കോടീ	***Kalyāṇakōṭi***
ഇതി	named
സത്യ-നാമാ	true to its name

Word	Meaning
(ഇയം)	this place (implied)
പ്രകാശതേ	shines

Glossed Translation (*padamālā*)

Here (അത്ര), every day (അൻവഹം), hundreds of auspicious acts (കൽയാണ-ശതം) are indeed (തു) performed (കുർവന്തി) for ***brāhmaṇa***s (ബ്രാഹ്മണാനാം). Therefore (തസ്മാത്), this place (ഇയം), named (ഇതി) ***Kalyāṇakōṭi*** (കൽയാണ-കോടീ), shines (പ്രകാശതേ) true to its name (സത്യ-നാമാ).

Summary (*bhāvārtha*)

Here, every day, hundreds of auspicious acts are performed for ***brāhmaṇa***s. So the ***Kalyāṇakōṭi vimāna*** is true to its name, "a crore (***kōṭi***) of blessings."

****

॥ ഇതി ശ്രീലക്ഷ്മീകുമാരതാതാചാർയകൃതാ ശ്രീഹനുമദ്വിംശതിഃ ॥

References (*ādhāragranthāḥ*)

1. Mahāmahōpādhyāya Śrī U. Ve. Paiyampāṭi Cēṭlūr V. Śrīvatsāṅkācārya, ***Śrī Hanumad Viṃśati*** (with a Tamil commentary), ***Śrī Lakṣmī Saras Māruti*** Trust, Pondicherry.
2. V. Sadagopan, ***Śrī Hanumad Viṃśati*** (an English translation of the Tamil commentary, with further comments), e-book, www.sadagopan.org.